

Kohti uutta kirjaa
Verkkovalmennuskurssi omaa kirjaa suunnitteleville
© Kustannus Aarni 2018/2019

5. KERRONNAN FOKALISAATIO ELI NÄKÖKULMAHENKILÖT

Edellisissä luvuissa avattiin tarinan ja kerronnan käsitteiden avulla, miten suorasanaisten kaunokirja rakentuu alusta keskikohdan kautta loppuun. Lopuksi esiteltiin kaunokirjallisen viestinnän kolme tasoa: implisiitti kirjailija, kertoja ja henkilöt, sekä heidän lukija-vastineensa.

Opimme myös, että kertoja voi olla yksi henkilöistä, mutta hän voi olla myös ulkopuolinen kertoja. Hänen tahdosta, muistamisesta tai oikuista riippuen romaani pystyy rikkomaan myös kerrotun ajan aikarakenteen, kertomaan viimeisistä tapahtumista ensimmäisenä ja ensimmäisistä viimeisenä. Tällainen kerrotun ajan kronologiaa rikkovista ratkaisuista tunnetuin on nykyhetkessä tapahtuva kehyskertomus ja mennyttä aikaa kuvaava takauma.

Nyt sukellamme syvemmälle kerronnan salaisuuksiin. Kerronnan fokalisaatio eli kerronnan näkökulma on romaanin ehkä tärkein yksittäinen kerrontatekninen osa-alue, joka kirjoittajan kannattaa harjoitella hallitsemaan.

5.1. Kertojat Mäntsälän Shellillä

Havainnollistan kerronnan näkökulman mahdollisuudet yksinkertaisen esimerkin avulla. Palaamme jo aiemmin ajamallemme Lahti-Helsinki -moottoritiele ja Mäntsälän Shellille, jonne autokuntamme on päättänyt pysähtyä kahville. Tutkimme kerronnan näkökulman mahdollisuuksia esimerkkien avulla

Versio 1 – Henkilö minäkertojana

– Otatsä jotakin kahvin kanssa?

Pete käveli tiskille ja suoraan kahvikuppien luokse. Hän poimi telineestä kaksi valkoista kuppia. Korjasin lippistäni enemmän eteen, koska se oli siistimmän näköistä, ja seurasin perässä. Niin Peteä: kysyy eikä odota vastausta.

Kassalla oli kivannäköinen likka, punainen kevyt t-paita, purkka suussa. Olisi tehnyt mieli sanoa sille jotakin hauskaa, mutta isovelji vei nyt tätä showta. Se heilautti kortillaan jo lähimaksua. Ei ollut jättänyt mulle taaskaan maitovaraa.

– Mä löysin siskon. Me mennään moikkaamaan sitä Vantaalle.

Mitä se oikein sanoi? Siskon? Kassakin oli pysäyttänyt hetkeksi jauhamisen ja katsoi meitä nyt uteliaana.

– Sori, käytit sä maitoa? Mä unohdin taas.

– Ei sillä niin väliä, voin mä juoda mustanakin, valehtelin.

Henkilöt X ja Y ovat saaneet tässä esimerkissä sukupuolen ja toiselle (Pete) on annettu jo myös nimi. Peten ja hänen veljensä kahvinostokohtausta Mäntsälän Shellillä jauhetaankin tässä luvussa yhtä hartaasti kuin kassaneiti jauhaa purkkaansa.

Versio 1 on kirjoitettu siten, että toinen henkilöistä on minäkertoja. Tekstin puolivälissä käy ilmi, että kertoja on pikkuveli, joka seuraa isoveljeään Peteä tiskille. Tapahtumat ja asiat tulkitaan pikkuveljen näkökulmasta.

Kun tarinassa käytetään henkilöä minäkertojana, tarinan miljöö ja ulkoiset tapahtumat on rajattu niihin asioihin, jotka henkilö voi havaita aisteillaan. Nämä havainnot suodattuvat henkilön tajunnan eli hänen persoonallisuutensa kautta kerronnaksi, ja kertoja tulkitsee niitä henkilön persoonan mukaan, käyttäen henkilölle ominaista kieltä ja ilmaisuja.

Voisi kuvitella, että minäkertojan käyttö henkilö-kertojana olisi ahdistavaa ja rajattua: Mitä muita vaihtoehtoja kirjoittajalle jää kuin seurata isoveljeä Shellin tiskille ja sieltä pöydän ääreen? – Paljonkin. Kirjoittaja voi aina pysäyttää reaaliajassa tapahtuvan kerronnan ja antaa aikaa ja tilaa henkilön ajatuksille ja tunteille, koska hänellä on pääsy henkilön pään sisällä sen jokaiseen kolkkaan: muistoihin, pelkoihin, toiveisiin, asenteisiin ja arvoihin.

Esimerkissä tällaisia päänsisäisen maailman ilmauksia ovat attribuutit (*kivannäköinen*) sekä niihin rinnastettavat lausahdukset, jotka ilmoittavat kertojan arvostelman (*Niin Peteä: kysyy eikä odota vastausta*).

Toinen tärkeä ilmaisukeino on sisäisen monologin käyttö. (*Mitä se oikein sanoi? Siskon? Kassakin oli pysäyttänyt hetkeksi jauhamisen, ja katsoi meitä nyt uteliaana.*) Erotettuna dialogista sisäinen monologi on kertoja-henkilön suoraa 'ajatusääntä' lukijalle. Muut kertomuksen henkilöt eivät voi kuulla, mitä kertoja tahtoo sanoa omalle kertojan-lukijalleen.

Kerronta-ajan ja kerrotun ajan käsitepari antaa minäkertojalle lisää valtaa. Versiossa 1 matka tiskille ja sieltä eteenpäin kestää kymmenen riviä, mutta entäpä jos pikkuveli jäisikin pohtimaan tapahtumista ja havaintojaan ja saisi niistä mielleyhtymiä johonkin muuhun.

Kerrottu aika on se aika, mikä lukija tietää kestävän kulkea kahvilan tiskille, kaataa kahvi kuppiin, maksaa, ja siirtyä eteenpäin kohti pöytää. Kerronnan aika on se aikamäärä, minkä kertoja käyttää kerrotun ajan esittämiseen. Sama tarina voidaan täten kertoa kymmenellä rivillä tai – kärjistäen – 200 sivulla. Esimerkki kerronnan ajan kasvattamisesta voisi lähteä vaikka attribuutista *kivannäköinen*. Kertoja voisi antaa lisäattribuutteja (punaiset hiukset), kertoa pikkuveljen mieltymyksistä (jotka antoivat naiselle sopivasti säpäkkyyttä) ja päästää tämän vaikka kertomaan muiston ja laajentamaan tarinaa takauman kautta. (Yhtäkkiä muistin Sarin. Perjantain ero tuntui vieläkin valjulta.)

– Viimeisessä esimerkissä henkilö-kertojalla onkin käytettävissään aivan tuore ja uusi työkalu: takaumat.

Mutta pysyäkseni luvun aiheessa eli fokalisaatiossa annan seuraavan esimerkin. (Muutokset versioon 1 on kursivoitu)

Versio 2 – Ulkopuolinen minäkertoja

– Otatsä jotakin kahvin kanssa?

Pete käveli tiskille ja suoraan kahvin luokse. Hän poimi telineestä kaksi valkoista kuppia. Korjasin lippistä enemmän eteen, koska se oli *mielestäni silloin* siistimmän näköistä, ja seurasin perässä. Niin Peteä: kysyi eikä odottanut vastausta. Siinä *me olimme*, kaksi keskenkasvuista pojankollia, työvuoroaan lopettelevan kassaneidin linjastolla noutamassa kahvia.

Kassalla oli kivannäköinen likka, punainen kevyt t-paita, purkka suussa. Olisi tehnyt mieli sanoa sille jotakin hauskaa, mutta Pete vei sitä Showta. Se heilutti kortillaan jo lähimaksua. Ei ollut jättänyt mulle taaskaan maitovaraa.

– Mä löysin siskon. Me mennään moikkaamaan sitä Vantaalle.

Mitä se oikein sanoi, *havahduin*. Siskon? Kassakin oli pysäyttänyt hetkeksi jauhamisen ja katsoi meitä nyt uteliaana.

– Sori, käytit sä maitoa? Mä unohdin taas.

Ulkopuolinen minäkertoja voi tarkoittaa kaikkia näitä: puuttuva henkilö-kertoja, kaikkitietävä kertoja, ironinen minäkertoja tai takauman kertoja. Esimerkkitarinamme näyttää nyt hieman toiselta. Versio 2:ssa kertojan näkökulma näyttäisi nopeasti luettuna olevan minäkertoja, joka kertoo mennyttä tapahtumaa.

Kesken kerronnan on uusi virke ”Siinä me kaksi olimme...” Tämä virke tuo esimerkkiin kaikkitietävän kertojan ironian.

Yleisimmin ulkopuolista minäkertojaa käytetään henkilökohtaisissa takaumissa tai kun halutaan kertoa eli muistella omia kokemuksia. Esimerkin kohtauksessa voisi ajatella, että keski-ikäiseksi varttunut pikkuveli kertoo nuoruudenmuistoaan.

Ulkopuolinen minäkertoja mahdollistaa takaumien ja ennakointien käytön, ja simultaanisten eli samanaikaisten tapahtumien kuvaamisen - ajan manipuloinnin. Kertojalla on kaikkivaltiaan valta kohteeseensa, vaikka hän kertoisikin tarinansa minämuodossa.

Versio 3 – Realistinen hän-kertoja

Minäkertoja on aina hyvä kerronnan näkökulma, mutta hän-kertoja avaa kirjoittajalle jälleen hieman uusia mahdollisuuksia. Seuraavaa esimerkkiä voi luonnehtia perinteiseksi

realistiseksi kerronnaksi tai kaikkietäväksi kerronnaksi. Muutokset versioon 2 on jälleen kirjoitettu kursiiviin.

– Otatsä jotakin kahvin kanssa?

Pete käveli tiskille ja suoraan kahvikuppien luokse. Hän poimi telineestä kaksi valkoista pahvimukia. *Tapa oli jäänyt edelliseltä harjoittelukesältä, kun hän tiputti posliinimukin lattialle ja työporukka antoi kuulua.*

Kassalla oli kivannäköinen likka, punainen kevyt t-paita, purkka suussa. *Jesse korjasi lippistään enemmän eteen, koska se oli siistimmän näköistä, ja seurasi perässä. Hän irvisti salaa Peteen perään, kuin sanoen, että tämä voisi odottaa kysymyksilleen joskus vastaustakin. Siinä he olivat, kaksi keskenkasvuista pojankollia, josta olisi voinut kertoa vaikka mitä, työvuoroaan lopettelevan kassaneidin linjastolla.*

Kassa hymyili ja *Jessen* olisi tehnyt mieli sanoa sille jotakin, mutta Pete vei Showta. Se heilutti kortillaan jo lähimaksua. Ei ollut jättänyt veljelleen taaskaan maitovaraa.

– Mä löysin siskon. Me mennään moikkaamaan sitä Vantaalle.

Mitä se oikein sanoi? *Jesse* ajatteli. Siskon? Kassakin oli pysäyttänyt hetkeksi jauhamisen ja katsoi heitä nyt uteliaana.

– Sori, käytit sä maitoa? Mä unohdin taas.

Hän-kertoja voi olla lähes kaikkea neutraalista ulkopuolisesta havainnoijasta kertojaan, jolla on pääsy henkilöiden tajuntaan. Eri genret rajaavat eri tavoin mahdolliset fokalisaatiot. Karkeasti ottaen naturalistisessa romaanissa henkilöstä ei voida kertoa kuin se, mitä kertoja voi nähdä tai kuulla, kun taas realistinen romaani pystyy kertomaan myös henkilön ajatukset ja tunteet.

Kerronnan fokalisaatio voi hän-kerronnassa olla myös erikoinen. Se ei enää kiinnitykään yhteen kertojaan, vaan tuntuu liikkuvan tilassa oman tahtonsa mukaan: Versio 3 on esimerkki realistisesta fokalisaatiosta, joka liukuu ensin ulkopuolisesta fokalisaatiosta Peten tajuntaan. *Hän poimi telineestä kaksi valkoista pahvimukia. Tapa oli jäänyt edelliseltä harjoittelukesältä, kun hän tiputti posliinimukin lattialle ja työporukka antoi kuulua.*

Seuraavassa lauseessa fokalisaatio siirtyy Peten havainnon kautta *Jessen* tajuntaan. *Jesse korjasi lippistään enemmän eteen, koska se oli niin siistimmän näköistä.*

Sitten kertojan fokalisaatio hylkää molemmat veljet ja siirtyy katsomaan heitä molemia etäämpää. *Hän irvisti salaa Peteen perään, kuin sanoen, että tämä voisi odottaa kysymyksilleen joskus vastaustakin. Siinä he olivat...*

Hän-kertoja on valintana yhtä suositeltava kuin minä-kertoja. Kirjoitusurakkansa alussa kirjoittajan kannattaa tekstiharjoitusten kautta pohtia huolellisesti, kumman tavan hän tuntee omakseen.

Hän-kertojan käytön ajatellaan virheellisesti tuottavan tylsähköä proosaa, jossa johtolauseet kuljettavat lukijaa henkilön A tajunnasta henkilön B tajuntaan ottaen vapauksia kertoa niin heidän ajatuksistaan ja tunteistaan kuin miljööstä ja maiseman erityispiirteistä. Nykyromaanissa hän-kerronnan mahdollisuudet ovat kuitenkin lähes rajattomat, ja kieli notkistuu ja taipuu kertojan käsissä. Tarkoitin notkistamisella ensiksikin sitä, etteivät kaikki vuorosanat tarvitse johtolauseita ilmoittamaan, kuka vuorosanan sanoo. Lukijan ymmärryskykyyn voi luottaa.

Version ensimmäinen rivi ja viimeiset kolme riviä ovat myös esimerkkejä johtolauseettomuudesta. Johtolauseita käytetään sisäisen monologin yhteydessä ('Jesse ajatteli'.) Peten vuorosanat esitetään sen sijaan sellaisenaan ja oletetaan asiayhteydestä, että lukija ymmärtää niiden kuuluvan Petelle.

Lopuksi: Ruisleipä vai Madeline-leivos?

Edellä kerrotun lisäksi on suuri määrä erilaisia kokeilevia kertoja-asemia. Modernismi syntyi aatesuuntana 1900-luvun alussa. Kirjaillisuuteen se toi ajatuksen uuden tyyppisestä kaikkitietävästä kertojasta. Kun aiempi kaikkitietävä kertoja kirjoitti – usein ironisesti – henkilöidensä ja tapahtumien ulko- ja yläpuolelle, modernismin kertoja asettui radikaalisti vertaiskokijaksi henkilöidensä arkeen. Samalle kertoja varasi itselleen oikeuden päästä tuossa arjessa kaikkialle. Hän saattoi kulkea estotta henkilöidensä tajuntaan ja tunteisiin. Tehdessään näin kertoja otti oikeudekseen myös rikkoa perinteisen kieliopin – eihän ihmisen tajuntakaan tottele pilkkusääntöjä.

Mikäli haluat tutustua lisää kerronnan rajoja rikkoviin modernisteihin, lainaa esimerkiksi teokset William Faulkner: Ääni ja vimma tai Marcel Proust: Kadonnutta aikaa etsimässä. Jälkimmäisestä teoksesta löytyy se kuuluisa Madeline –leivos. Siitä tuli nopeasti käsite johon viitataan, kun tajunnanvirran käyttö proosassa halutaan perustella.

Kohti uutta kirjaa -valmennus pysyttäytyy perinteisemmässä hän- tai minäkerronnassa eli tutun ja ravitsevan ruisleivän kimpussa. Tässä oppaassa haluamme pitää lauseella ja virkkeellä selkeät rajat. Siten syntyy 99% kaikesta kestävästä kaunokirjallisuudesta.

Harjoitus V

a) Haasta oma tekstisi

Kopioi omasta käsikirjoituksestasi tai vastaavasta tekstistä parin liuskan pituinen ote tai kokonainen samanmittainen kohta, ja kirjoita se uusiksi toisella kertojan näkökulmalla. Voit vaihtaa minä-kerronnasta hän-kertojaan tai toisinpäin. Voit myös vaihtaa kerronta-aikaa: Jos kertojasi muistelee menneitä, kokeile sitä, miten kerronta muuttuu, jos kertoja kertookin samaa tarinaa 'paikan päällä' kerrotussa ajassa, joko tapahtumien todistajana tai minäkertojana.

Lue alkuperäistä käsikirjoitusta ja tekemääsi harjoitusta rinnakkain ja pohdi, mitä tekstissä muuttui.

b) Haasta oma henkilösi

Jokainen kirjoittaja joutuu tekemään joskus hartiavoimin töitä, jotta hänen henkilönsä alkaisivat elää. Yksi hyvä harjoitus on aina vaihtaa paikkaa tai aikaa:

Valitse jälleen kohta käsikirjoituksestasi, jossa päähenkilösi on kimurantissa tilanteessa. Tilanne voi liittyä niin ystävyys- kuin rakkaussuhteeseen tai ryhmäkäyttäytymiseen, tai henkilön on selvittävä maailman hänen eteensä heittävästä tilanteesta oman persoonansa ja taitojensa avulla.

Siirrä tämä kohta uuteen aikaan (esim keskiajalta 30-luvulle, nykyhetkestä vuoteen 2220 jne) tai uuteen paikkaan (kaupungista keskelle metsää, kodin sisältä teatterinäyttämälle jne) Ihmiset ja tilanne ovat samat, mutta ympäristö, työkalut ja tavat ovat toiset. - Miten kohtauksesi siis menisi tässä toisessa todellisuudessa.

Kustantajan niksinurkka 5:

SUORASANAISEN TEKSTIN OIKEINKIRJOITUKSESTA

Kaunokirjallisuudessa välimerkkejä voi periaatteessa käyttää oman mielensä mukaan. Tekstin luettavuus ja sujuvuus asettavat kuitenkin käytölle selkeät rajat. Voidaankin sanoa, että teksti on kirjoitettu oikein, kun lukija ei kompastu välimerkkiin.

Tärkeä sääntö on myös, että minkä oikeinkirjoitusmallin mukaan kirjoitatkin, ole johdonmukainen. Jos siis päätät vaikkapa käyttää pilkkua vain jos on aivan pakko, toteuta valintaasi johdonmukaisesti. Näin lukijasi oppii tapasi ja seuraa mukana kirjan viimeiselle sivulle saakka.

Alla pari näkökulmaa sujuvaan välimerkkien käyttöön.

5.1. PILKUT JA PISTEET

Suorasanainen teksti muodostuu dialogista eli vuorosanoista, sekä epäsuorasta kerronnasta. Vuorosanoissa henkilön puhe kirjoitetaan siten kuin hän sen sanoo. Epäsuora kerronta esittää kertojan tulkinnan henkilön sanomasta osana kerrontaa, jonka muissa osissa kertoja rakentaa esimerkiksi tapahtumaympäristöä ja kerronta-aikaa.

Riippumatta siitä, kuka puhuu ja kuka kertoo, kaikki suorasanainen kerronta perustuu lauseisiin ja virkkeisiin, joiden kokonaisuus rytmittyy välimerkkien avulla.

Kun suorasanainen teksti on asiaproosaa, sen oikeinkirjoituksessa on säännöt tai vähintään suositukset. Näitä suosituksia on internetin aikana helppo tarkistaa auktoriteeteiltä, joista ehkä paras on Kotimaisten kielten tutkimuskeskus <https://www.kotus.fi/>

Hyvä tapa tarkistaa suomen kieliopin käytänteitä on esimerkiksi googlata eli laittaa Google-hakukoneen hakusanakenttään sanapari ”kotus ongelmasanasi”. Tällöin hakutuloksen ensimmäisiksi löytyvät Kotuksen artikkelit, joissa sinun sana-ongelmaasi on käsitelty.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkosivuja opiskelemalla voit uppoutua yhä syvemmälle äidinkielemme yksityiskohtiin ja kasvattaa kielipääomaasi.

Kun kirjoitat kaunokirjallisuutta, asia monimutkaistuu. Kirjailijan ilmaisu on kiinteä osa kaunokirjan lumoa, ja jopa tapa käyttää välimerkkejä on osa tuota ilmaisua. Siksi kukaan ei pysty kertomaan lopullista totutta siitä, miten välimerkkejä pitäisi käyttää.

Otan muutaman lauseen työstettäväksi kirjailija Anne Leinosen teoksesta Pienen rasian jumala (Atena, 2015, s. 93). Novellissa Nahat Leinonen kirjoittaa:

Kodassa vietettyjen viikkojen kuluessa ei ollut päivääkään etteikö Veita olisi ajatellut vanhaa nahkaansa, jota mies ei suostunut laskemaan silmistään. Pesullekin hän meni nahka pussiin sullottuna. Veita oli kärsivällinen. Mies kävi yhä röyhkeämmäksi ja vaateliaammaksi.

Seuraavista lauseista annan tarkoituksellisesti viisi kieliopillisesti oikeaa vaihtoehtoa, jotka muuttavat kuitenkin kerrotun merkitystä.

(1) Päivisin Veita palveli häntä ruokaa laittamalla, kirjomalla ja opettamalla – ja antamalla itsensä silloin kun mies tahtoi.

Esimerkissä itsensä antaminen korostuu vahvasti, koska se on erotettu lauseessa vuorosanaviivalla. Vuorosanaviiva on huutomerkkin kanssa ehkä vahvin välimerkki, ja sitä kannattaa käyttää maltillisesti, jotta korostukset eivät syö toisiltaan tehoja.

(2) Päivisin Veita palveli häntä ruokaa laittamalla, kirjomalla ja opettamalla. Ja antamalla itsensä silloin kun mies tahtoi.

Vaihtoehtona vuorosanaviivalle on aina käyttää kaunokirjalle sallittua epätäydellistä virkettä. Virke päättyy aina pisteeseen tai siihen rinnastettaviin huuto- ja kysymysmerkkiin. Uusi virke voi kuitenkin alkaa kaunokirjassa millä sanalla tahansa ja siitä voi puuttua keskeisiä osia kuten subjekti tai predikaatti.

(3) Päivisin Veita palveli häntä ruokaa laittamalla, kirjomalla ja opettamalla (ja antamalla itsensä silloin kun mies tahtoi).

Uuden virkkeen sijasta lauseen loppu voidaan erottaa myös sulkumerkeillä. Kerronnan sävy muuttuu jälleen. Kun sulkumerkkejä käytetään, kertoja tai hänen takapirunaan oleva

näkymätön kirjailija tuntuu kuiskivan jotakin lukijansa korvaan, jota hän ei halua ilmituoda sanoissa. Usein kyseessä voi olla esimerkiksi ironinen tai sarkastinen kerronta.

(4) Päivisin Veita palveli häntä ruokaa laittamalla, kirjomalla ja opettamalla, ja antamalla itsensä silloin kun mies tahtoi.

(5) Päivisin Veita palveli häntä ruokaa laittamalla, kirjomalla ja opettamalla ja antamalla itsensä silloin kun mies tahtoi.

Lopulta koko asiasisällön voi kirjoittaa yhteen virkkeeseen, jossa lauseet erotetaan pilkulla tai kirjoitetaan yhteen. Tällöin ruuan laitto, kirjonta ja itsensä antaminen silloin kun mies tahtoi ovat keskenään miltei tai täysin samanarvoisia tekoja. Kertoja ei näytä arvottavan tekoja keskenään, vaan keskittyy kerronnan sujuvuuteen, asioihin niin kuin ne ilmenevät. Teksti ei kuitenkaan ole yhtään tehottomampaa kuin vuorosanaviivalla tai huutomerkillä luotu. Kaikki riippuu lukijasta ja hänen herkkyydestään lukea kirjailijan intentioita tarinan ja juonen alla.

Jokaisella kirjailijalla on oman tapansa käyttää sanoja, lauseita ja niitä rytmittäviä välimerkkejä, ja paljon kirjoittavalle oma ilmaisu on yhtä luonnollista kuin iho, joka peittää kehon ja varmistaa verenkierron ja muut ruumiin tärkeät elintoiminnot. Siksi kirjoittaminen kannattaa.

(En aio tässä yhteydessä myöskään kertoa, kuinka Veita kirjailija Anne Leinosen mukaan antaa itsensä. – Lainatkaa tai ostakaa Pienen rasian jumala, niin saatte tietää.)

5.2. SITAATTIEN KÄYTTÖ

Sitaatin voi tehdä joko vuorosanaviivalla tai lainausmerkeillä, tai merkin voi jättää jopa kokonaan pois. Käsittelemme tässä lainausmerkin tai vuorosanaviivan vaihtoehtoista käyttöä.

esimerkki 1:

– Onko vielä pitkä matka? Mari kysyi.

”Onko vielä pitkä matka?” Mari kysyi.

Vuorosanaviiva sotketaan monesti tavuviivaan. Jos et osaa tehdä vuorosanaviivaa (pikavalinta ctrl + numeronäppäimistön - -merkki), se ei haittaa. Voit käyttää myös tavuviivaa. Tavuviiva tehdään helpoiten kirjainnäppäimistöstä, josta se löytyy alariviltä äärimmäisenä oikealta.

Sitaattien teossa käytettävät vuorosanaviiva tai lainausmerkit ovat sulkumerkin tapaan erityisasemassa merkkien joukossa. Niitä eivät koske monet varsinaisten välimerkkien säännöt, joista tärkein on, ettei tekstissä ole kahta peräkkäistä välimerkkiä.

Esimerkiksi kysymysmerkki ja huutomerkki korvaavat virkkeissä pilkun ja pisteen.

esimerkki 2:

– Onko vielä pitkä matka? Mari kysyi. – Minua alkaa jo pissattaa.

”Onko vielä pitkä matka?” Mari kysyi. ”Minua alkaa jo pissattaa.”

Kaksi peräkkäistä välimerkkiä on oikein myös esimerkin 2 lauseissa. Esimerkki 2 havainnollistaa myös, kuinka suora sitaatti kannattaa usein jakaa johtolauseella useampaan osaan. Tällöin molemmat sitaatit erotetaan omalla sitaattimerkillään.

Huomaa myös, että käytän sitaattimerkkien kanssa tässä pistettä. Omana kouluajanani peruskoulun aamuhämärissä suositeltiin käyttämään pisteen sijasta pilkkua, eikä se ole vielääkään väärin. Kysymyslauseessa tämä johtaa kuitenkin ongelmiin.

Tutun sanonnan mukaan piste on myös hyvä välimerkki.

esimerkki 3:

”Minun on pysyttävä nahoissani. Tapaan hänet tanssien jälkeen”, Mari hoki hiljaa mielessään.

Mari hoki hiljaa mielessään: ”Minun on pysyttävä nahoissani. Tapaan hänet tanssien jälkeen.”

– Minun on pysyttävä nahoissani, Mari hoki hiljaa mielessään. – Tapaan hänet tanssien jälkeen.

– Minun on pysyttävä nahoissani. Tapaan hänet tanssien jälkeen, Mari hoki hiljaa mielessään.

Sitaatti ja johtolause muodostavat yhdessä virkkeen, vaikka sitaatin sisällä olisi ensimmäisen esimerkin tapaan useampi virke.

Ensimmäisen esimerkin tapauksessa sitaatin viimeinen lause on sidottava pilkulla yhteen johtolauseen kanssa, vaikka se on itsenäinen päälause. Näin on tehtävä, koska johtolause ei voi koskaan olla itsenäinen lause.

Kolmannessa ja neljännessä versiossa on käytetty jälleen vuorosanaviivaa.

Suosin itse vuorosanaviivaa, koska tällöin voidaan välttää kahden peräkkäisen välimerkin käyttö.

esimerkki 4:

Minun on pysyttävä nahoissani. Tapaan hänet tanssien jälkeen.

Mari havahtui ajatuksistaan ja katsahti nopeasti ympärilleen. Sisko katsoi häntä kysyvästi.

– Ajattelin vain, että minun olisi pysyttävä vielä nahoissani.

Sitaattia voi käyttää suorasanaudessa kerronnassa monella tavoin. Esimerkki 4 on tarkoitettukin jo tehtäväksi.

Pohdi, kenen ajatuksia lukija seuraa ensimmäisellä rivillä ja miten ne eroavat viimeisestä rivistä? Mieti myös, haittaako kerrontaa mielestäsi se, että esimerkissä on luovuttu kokonaan johtolauseista.